

INTERTEKSTUALUMAS MICHELIO HOUELLEBECQO KŪRYBOJE

Inga Litvinaičienė

Vytauto Didžiojo universiteto
Vokiečių ir prancūzų filologijos katedros lektorė

Apie autorių

Kontroversiškai vertinamas vienas garsiausių šiuolaikinių prancūzų rašytojų Michelis Houellebecqas (g. 1958), kurio knygos išverstos į daugiau nei dvidešimt penkias pasaulio kalbas, jau neblogai pažįstamas ir lietuvių skaitytojui. Lietuvių kalba išleisti visi jo romanai, išskyrus pirmąjį: *Kovos lauko išsiplėtimas* (*Extension du domaine de la lutte*)¹. 2004 metais leidykla „Tyto alba“ išleido *Platformą* (*Plateforme*)², 2005 m. – *Elementariąsias daleles* (*Les particules élémentaires*)³, 2007 m. – *Salos galimybę* (*La possibilité d'une île*)⁴. Lietuviškai galėjome perskaityti ir tos pačios leidyklos 2005 m. išleistą pasakojimą *Lansarotė* (*Lanzarote*)⁵.

Vis dėlto autoriaus kūryba Lietuvoje dar nėra išsamiau nagrinėta. Houelle-

becqas tik probėgšmais minimas viename kitame straipsnyje šalia kitų prancūzų rašytojų⁶, o reklaminės jo knygų anotacijos, pateiktos internete ar ant išleistų knygų nugarėlių, yra ne tik paviršutiniškos, bet ir ne visada tikslios (pavyzdžiui, teigiama, kad pirmasis rašytojo romanai yra ne *Kovos lauko išsiplėtimas*, o *Elementariosios dalelės*, kad jis baigęs ne agronomijos inžinieriaus, o filosofijos bakalauro studijas etc.). Lietuvos kritikų abejingumą galbūt lemia ir gana skandalinga rašytojo reputacija, bestselerių etiketės, natūralistiškai aprašinėjamos sekso scenos, bendras gana nihilistinis kuriamo pasaulio vaizdas.

Prancūzijoje Houellebecqas žinomas ne tik kaip rašytojas, bet ir kaip eseistas (kritikų labiausiai vertinama jo esė apie Howardą Philipsą Lovecraftą⁷), repo tekstų autorius, režisierius, ekranizavęs du paskutinius savo romanus, poetas, išleidęs ne vieną poezijos rinkinį ir postuluojančias poezijos pirmumą prieš prozą: «[...] je maintiendrai que le roman (même ceux de Dostoievski,

¹ Michel Houellebecq, *Extension du domaine de la lutte*, Paris : Editions Maurice Nadeau, 1994.

² Michel Houellebecq, *Platforma*, iš prancūzų kalbos vertė Vita Malinauskienė, Vilnius: Tyto alba, 2004.

³ Michel Houellebecq, *Elementariosios dalelės*, iš prancūzų kalbos vertė Akvilė Melkūnaitė, Vilnius: Tyto alba, 2005.

⁴ Michel Houellebecq, *Salos galimybė*, iš prancūzų kalbos vertė Virginijus Baranauskas, Vilnius: Tyto alba, 2007.

⁵ Michel Houellebecq, *Lansarotė*, iš prancūzų kalbos vertė Danutė Chauveau, Vilnius: Tyto alba, 2005.

⁶ Vytautas Bikulčius, „Šiuolaikinis prancūzų romanas“, *Metai*, Lietuvos rašytojų sąjungos mėnraštis, 2005, 3, 111–121.

⁷ Michel Houellebecq, *H.P. Lovecraft*, Paris : Le Rocher, 1991.

de Balzac ou de Proust) reste, par rapport à la poésie, un *genre mineur*. »⁸ Tokia plati žanrinė amplitudė Houellebecqui pelnė transrašytojo apibūdinimą (Dominique'o Noguezo terminas⁹). Nors Houellebecqas pirmiausia save laiko poetu, ir kaip tik šią patirtį labiausiai ir brangina teigdamas, kad « Tout se passe comme si, c'est irrationnel; je sais bien, tout se passe comme si le poème avait déjà été écrit bien avant nous, qu'il avait été écrit de toute éternité, et qu'on n'avait fait que le *découvrir*. [...] Le roman c'est autre chose; c'est beaucoup de cambouis, de sueur [...] »¹⁰ vis dėlto pasaulinį pripažinimą jam atnešė ne poezijos, bet prozos kūriniai¹¹.

Galima teigti, kad savo prozoje, kurioje, beje, poezijos dvelksmas taip pat subtiliai jaučiamas, Houellebecqas taip pat išlieka „transrašytoju“, tai yra naudoja įvairius, atrodytų, vienas kitam prieštaraujančius diskursus, tokius kaip natūralizmas ar realizmas ir mokslinė fantastika, sociologija ar filosofija ir lyrika. Įvairių diskursų tipų samplaika sukuria rašytojo estetikos savitumą.

⁸ [...] esu įsitikinęs, kad romanas (netgi Dostojevskio, Balzako ar Prusto), palyginti su poezija, yra žemesnysis *žanras*.“ (Prancūziškų citatų vertimai – straipsnio autorės.) Žr. Michel Houellebecq, Bernard-Henri Lévy, *Ennemis Publics*, Paris : Flammarion Grasset, 2008, 265.

⁹ Dominique Noguez, *Houellebecq, en fait*, Paris : Fayard, 2003, 14.

¹⁰ „Viskas vyksta taip, labai gerai žinau, jog tai iracionalu, viskas vyksta taip tarytum eilėraštis jau buvo kažkieno parašytas gerokai anksčiau, kad jis buvo parašytas amžinybės, ir kad tereikėjo jį *atrasti*. [...] Romanas – kas kita. Daug tepalo, prakaito [...].“ Žr. Houellebecq, Lévy, 2008, 265.

¹¹ Rašytoją labiausiai išgarsino antrasis jo romanas *Elementariosios dalelės*, Prancūzijoje pasirodęs 1998 metais ir sukėlęs nemenką literatūrinį skandalą; tais pačiais metais už visą kūrybą jam buvo suteikta Didžioji nacionalinė jaunųjų talentų literatūros premija. Naujiausias romanas – *Salos galimybė* – 2005 metais buvo apdovanotas *Interallié* premija.

Intertekstualumas

Romanams būdingą diskurso tipų įvairovę atspindi ir rašytoją veikusi kitų praeities ar šiuolaikinių autorių literatūrinė bei filosofinė įtaka, intertekstualumas. Daugybėje užsienyje publikuotų mokslinių straipsnių nagrinėjamas kaip tik šis houellebeckiškojo fenomeno aspektas, padedantis geriau suprasti gana sudėtingą, daugiaklodę kūrybą. Straipsnių autorių pateikiama intertekstualumo amplitudė yra neįtikėtina plati: nagrinėjama Emile'io Zola, Honoré de Balzaco, Lovecrafta, Lautréamont'o, Charles'io Baudelaire'o, Aldous'o Huxley, Albert'o Camus, Breto Eastono Elliso, Blaise'o Pascalia, Arthuro Schopenhauerio, Friedricho Nietzsche's įtaka, minimi Gėrardas de Nervalis, Gustavas Flaubertas, Marcelis Proustas ir t. t.¹² Be šių autorių, reikėtų paminėti ir kai kurias mokslines teorijas, pavyzdžiui, kvantinės fizikos, molekulinės biologijos, genetikos etc., kurios panaudojamos romanuose *Elementariosios dalelės* bei *Salos galimybė*. Intertekstualumo dėmens savo kūryboje neneigia ir Houellebecqas. Knygoje *Visuomenės priešai (Ennemis Publics)* komentuodamas skaitymo ir kūrybos sąsajas jis pastebi: « On écrit aussi parce qu'on a lu, ça me paraît une évidence; c'est quand même une sorte de conversation, à travers les siècles, qu'on poursuit. »¹³

Įtakų įvairovė, gebėjimas megzti dialogą su tokia daugybe autorių kalba ne tik apie didžiulį rašytojo apsiskaitymą, bet

¹² Žr. Etudes réunies par Murielle Lucie Clément et Sabine van Wesemael, *Michel Houellebecq sous la loupe*, Amsterdam–New York: Rodopi, 2007.

¹³ „Rašoma taip pat todėl, kad buvo skaityta, tai man atrodo akivaizdu; vis dėlto tai kažkas panašu į pokalbį, vykstantį su įvairiais amžiais.“ Žr. Houellebecq, Lévy, 2008, 274.

ir kritinį mąstymą, atsiskleidžiantį interpretuojant, polemizuojant ar paneigiant kitų idėjas. Vis dėlto būtina pasakyti, kad minėtų autorių įtaka nėra vienodai reikšminga rašytojo kūrybos pasaulio supratimui. Kartais ji gali kelti ir abejonių (pvz., Nervalio) arba gali būti suprasta plačiaja prasme (pvz., Flaubert'o, Camus įtaka visai šiuolaikinei prancūzų literatūrai). Mes išskirtume keletą svarbiausių įtakų, padedančių geriau suprasti rašytojo kūrybinę visumą, skaitytojui siūlomas idėjas. Jas, beje, implicitiškai ar eksplicitiškai postuluoja ir autorius, naujausiame romane *Salos galimybė* penkis kartus minintis Balzacą (24, 25, 67, 309, 310 puslapiai), keturis kartus – Baudelaire'ą (127, 149, 177, 329 puslapiai) ir net šešis kartus – Schopenhauerį (65, 69, 87, 88, 133, 179 puslapiai).

Balzaco įtaka

Lygindami Balzacą ir Houellebecqą galime išvelgti abiem autoriams bendras kūrybines koncepcijas, tam tikrų idėjinių panašumų. Panašiai kaip ir Balzacas, kuris remdamasis mokslinėmis savo laikmečio idėjomis žmogų kildino iš gyvūnų ir visuomenę traktavo kaip įvairių zoologinių rūšių, kurias primena socialinės aplinkos determinuoti individai, samplaiką (« [...] autant d'hommes différents qu'il y a de variétés en zoologie? »)¹⁴, Houellebecqas taip pat akcentuoja žmogaus-gyvulio idėją, vesdamas pesimistines paraleles tarp žmogaus ir jame siautėjančios netramdomos

gamtos, pasireiškiančios geidulių ir aistrų pavidalu. Ši idėja – viena svarbiausių rašytojo kūryboje, todėl nuolat pasikartoja. Žmogus dažnai vadinamas „patobulinta beždžione“, „protingu žinduoliu“, nes norima pabrėžti tamsiųjų žmogaus jėgų vyravimą, nuožmią kovą už būvį. Romane *Salos galimybė*, apmąstydamas tragiškai pasibaigusį Danieliaus I gyvenimą, Danielius 25 teigia: „Galų gale iš dviejų egoistiškų ir racionalių gyvūnų išgyveno egoistiškesnis ir racialesnis.“¹⁵ Balzaco personažo Votreno dėstomuose Rastinjakui samprotavimuose apie žmones taip pat atsiskleidžia gyvuliškas pastarųjų plėšrumas: „Mes esame išbadėję kaip vilkas, mūsų dantys aštrūs“ [...] „mes turime siautulingą liūto kraują“¹⁶, „Jūs turėsite būti vienas kitą kaip vorai butelyje, nes juk nėra penkiasdešimties tūkstančių gerų vietų.“¹⁷

Tad abu rašytojus, ne tik Balzacą, galėtume pavadinti « les zoologues de la société humaine ».¹⁸

Konstatuodamas šį gyvulišką pradą, Houellebecqas linkęs pabrėžti neišvengiamą jo buvimą, nes žmogus – žinduolis griežtai determinuotas savo prigimties, jame veikiančios fiziologinės ir psichinės sistemos, tad iš esmės nepajėgus pasikeisti ir atsikratyti savojo negatyvumo (daugelis Balzaco personažų taip pat yra savo aistrų vergai). Prigimtyje užkoduotas negatyvumas determinizmas jį pasmerkia nesuskaičiuojamoms psichologinėms ir fiziologi-

¹⁵ Houellebecq, 2007, 385.

¹⁶ Honoré de Balzac, *Tėvas Gorijo*, iš prancūzų kalbos vertė Vincas Bazilevičius, Dominykas Urbas, Vilnius: Baltos lankos, 1998, 103.

¹⁷ *Ten pat*, 105.

¹⁸ „žmonių visuomenės zoologais“. Žr. Becker, Cabanès, 2001, 52.

¹⁴ „[...] argi nėra tiek pat skirtingų žmonių, kiek yra zoologinių rūšių?“ Žr. Colette Becker, Jean-Louis Cabanès, *Le roman au XIX siècle*, Paris : Bréal, 2001, 49.

nėms kančioms, kurių kiekis primena gyvenūnų gyvenimą.

Kartais ši žmogaus vidinio negatyvumo nulemta gyvenimo kančių paradigma išryškėja eksplacitiškose Houellebecqo aliuzijose į Balzaco kūrybą. *Salos galimybėje* dažnai Balzacą skaitantys Danielius 1 ir Danielius 24 prisimena *Žmogiškosios komedijos* personažus, jiems būdingus poelgius, kuriuos lygina su savuoju gyvenimu („supratau, kad nesu Balzaco herojus“¹⁹). Trumpos, bet tikslios personažų pastabos atskleidžia Balzacui būdingą žmogiško likimo tragizmą, netiesiogiai susiejantį su jų pačių išgyvenimais, tampančiais nuoroda į nenusisekusį gyvenimą ar priimamo sprendimo lemtingumą. Šiame romane dažnas Balzaco skaitymas virsta iš esmės negatyviu požiūriu į savąją egzistenciją, reiškia nusivylimą.

Houellebecqo pasaulyje blogio šaknys slypi ne tik netobuloje žmogaus prigimtyje, bet panašiai kaip ir H. Balzaco kūryboje – kapitalistinės sistemos labirintuose, kuri taip pat atsiskleidžia kaip šios netobulos žmogaus prigimties tvarinys.

Nors Houellebecqo visuomenės tyrimėjimai toli gražu neprilygsta titaniškiems *Žmogiškosios komedijos* užmojams, vis dėlto ši visuomenė pavaizduota gana išsamiai, nes personažai atstovauja įvairioms gyvenimo sritims: jie mokslininkai, literatūros mokytojai, policininkai, komikai, informatikai, prostitutės etc. Todėl, kaip jau minėta, romanuose susipina įvairūs diskursai: mokslinis (įvairios mokslinės teorijos, susijusios su žmonių klonavimo galimybėmis), poetinis (tekstuose cituoja-

mi eilėraščiai, personažai patys kuria eiles, kalba poetiškai arba kalba apie poeziją), filosofinis (cituojami arba komentuojami filosofai), politinis (1968-ųjų įvykiai Prancūzijoje, šių dienų politinės aktualijos), ekonominis (kapitalistinės sistemos funkcionavimas), pornografinis (sekso scenų aprašinėjimas) etc., kurie atspindi plačią šiuolaikinės išsivysčiusios visuomenės panoramą. Šioje daugiaklodėje visuomenėje dažniausiai vyrauja vienu kitiems priešiški santykiai, desperatiškas nepasitenkinimas savo situacija, užimama padėtimi.

Ir Balzacui, ir Houellebecqui būdingas visuomenės nuosmukio postulavimas, išryškėjantis destruktivių aistrų, nežaboto geismo mechanika, vedančia prie pesimistinio požiūrio, vitalinio susidėvėjimo. Houellebecqo kūryboje vitalinis susidėvėjimas pasireiškia ne tik neturėjimu jėgų gyventi, fiziniu išsieikvojimu, bet ir psichikos nestabilumu, alkoholio ir migdomųjų vartojimu, savižudybe. Houellebecqas taip pat kritikuoja pinigų visagalybę (Balzaco personažas Gobsekas auksą vadino to meto visuomenės dvasingumu), ekonominiams santykiams persmelktus žmonių tarpusavio ryšius, veidmainišką jų elgseną. Abu rašytojai didžiulį dėmesį skiria vidutinybei, jos demaskavimui (Balzaco vidutinybės – kylanti to meto buržuazija, Houellebecqo – dažniausiai vidurinės klasės atstovai).

Visuomenės nuosmukis Houellebecqo kūryboje vaizduojamas dabartinių vartotojiškų realiųjų fone, todėl joje pastebimas ne tik didžiojo XIX amžiaus realisto kai kurių idėjų perėmimas, bet ir tolesnis nuoseklus jų išplėtojimas, kondensavimas ar kraštutinės ribos priėjimo akcentavimas: geismą dažniausiai suponuoja seksualinė obsesija,

¹⁹ Houellebecq, 2007, 24.

vitalinį susidėvėjimą – savižudybę, veidmainišką tarpusavio elgseną – visiškas abejingumas vienas kitam. Houellebecqo pesimizmas taip pat, atrodytų, pranoksta balzakiškąjį, nes jo personažai niekada nešvenčia moralinės pergalės, būdingos sužlugdytiems pozityviesiems Balzaco herojams, nes juos dažniausiai sunaikina jų pačių negatyvumas. Houellebecqo žmogus iš esmės paneigiamas ir turi būti pakeistas kitu – aukštesnio lygio sutvėrimu, kurį klonuodami mėgina sukurti rašytojo vaizduotės sutverti mokslininkai. Taip Balzaco pesimizmas Houellebecqą tarsi nuosekliai atveda prie antiutopijos (*Elementariosios dalelės, Salos galimybė*), be išlygų paneigiančios vyraujančią šiuolaikinio pasaulio modelį.

Baudelaire'o įtaka

Tam tikras pasaulio neigimas arba jo *splinas* būdingas ir Baudelaire'ui, taip pat traktuotinam kaip viena svarbiausių Houellebecqo literatūrinių įtakų. Baudelaire'as – mėgstamiausias rašytojo poetas, vienintelis, kurį jis gali cituoti iš atminties ir kurio kūrybine gelme nepalčiau žavėtis. Kritiko Noguezo nuomone, poetas Houellebecqui – sektinas pavyzdys²⁰. Šis žavėjimasis – tai taip pat vieno poeto žavėjimasis kitu poetu.

Bodleriškasis *splinas* rašytojo kūryboje dažniausiai atsiskleidžia per personažų nepasitenkinimo gyvenimu motyvus, niūria melancholija nuspalvinančius jų buvimą pasaulyje. Psichologinė kančia yra beveik nuolatinė jų būseną. Panašiai kaip prancūzų poezijos genijaus eilėraščiuose, Houellebecqo personažus kankina gyve-

nimo tuštybės pojūtis, svetimumo jausmas visuomenėje, vienatvė, gniuždanti miesto atmosfera, skausmingas visa apimantis nuobodulys, skatinantis malonumų ieškojimą, vidiniai draskymaisi ir prieštaravimai. Houellebecqas, kaip ir Baudelaire'as, kalba apie senatvę, nerimo ir apatijos būsenas, vedančias į autodestrukciją. Tačiau šiuolaikinės moderniosios visuomenės kontekstus apimantis rašytojo pasaulis atrodo niūresnis, nes daug sterilesnis už Baudelaire'o *splina*, kuriam būdingas užburiantis poetinis vaizdingumas kaip pirmojoje eilėraščio „LXXVII. – Splinas“ (« LXXVII. – Spleen ») eilutėje « Je suis comme le roi d'un pays pluvieux »²¹, potėpių bei niuansų įvairovė, žmogiškos patirties daugialypumas. Baudelaire'ui būdingas žmogaus tuštybės demaskavimas Houellebecqo romanuose dažniausiai perkeičiamas į tuštumos ar šalčiu stingdantį, netgi vakuminį nebūties pojūtį, nes visiškai atsisakoma vertybinių prioritetų. Išgyvenamo svetimumo jausmas čia dar didesnis, nes gamta personažams nebeveikia jokios paguodos (Houellebecqo „svetimas“ niekada nesiilgės debesų, gamtos nevadins „šventove“), gniuždantis miestas niekada nepadovanos mažo stebuklo kaip Baudelaire'o eilėraštyje „Vienai praeivi“ (« A une passante »²²), nes veiks vien negatyviai, stums į beprotybę, geriausiu atveju bus visiškai nepastebimas kaip bereikšmė dekoracija. « Les petites vieilles »²³ niekada neatrodys žavingos, nes senatvė romanuose įgauna absoliu-

²¹ „Esu lyg lietingos šalies karalius.“ Žr. Charles Baudelaire, *Les Fleurs du mal et autres poèmes*, Paris : Flammarion, 1964, 95.

²² *Ten pat*, 114.

²³ „Senutės“. Žr. *Ten pat*, 110.

²⁰ Noguez, 2003, 15.

taus blogio, gyvenimo siaubo išraišką. Šis gyvenimo siaubas, kaip ir pornografiniai fragmentai, siejasi su šėtoniškąja Baudelaire'o tematika. Nuobodulys, « ce monstre délicat »²⁴, dažniausiai atsiskleis vien kaip bukinantis ir verčiantis ieškoti tik seksualinių malonumų.

Literatūros kritikas Noguezas, Houellebecqą pavadinęs „prekybos centru Baudelaire'u“²⁵, greičiausiai norėjo atkreipti dėmesį ne tik į teminių autorių panašumą, bet ir į dažnai Houellebecqo aprašinėjamą, su nuoboduliu sietiną gyvenimo banalybę, kuri geriausiai atsiskleidžia šiuolaikiniuose prekybos centruose. Rašytojui įdomi nuobodulio tematika, jį stebina, kad nerašomos knygos apie tai, kad šiame pasaulyje iš tikrųjų nieko nevyksta²⁶.

Apskritai Houellebecqo pasauliui nėra būdingas melancholiškas Baudelaire'o spalvingumas, jis niūriai pilkas, kasdieniškai banalus. Pažvelgus į jį atidesniu žvilgsniu matyti, kad teminis panašumas su Baudelaire'o kūryba suponuoja naują kokybinę slinktį į didesnį pesimizmą, netgi visišką neigimą, nes šiuolaikinis žmogus nebetiki ideologijomis, nebetiki savimi, nebetiki Dievo. Pesimistinė *splino* simbolika Houellebecqo kūrinuose dažnai virsta nihilistine. Tam tikra prasme galima kalbėti apie poetinio Baudelaire'o pasaulio praradimo pojūtį, poezijos apokalipsės nuotaikas: Nietzsche's „Dievas mirė“ galėtų būti perfrazuotas į „bodleriškoji poezija mirė.“

Ir savo romanuose, ir esė Houellebecqas ne kartą yra konstatavęs, kad šiuolaikiniame kapitalistiniame pasaulyje poezijai

neliko vietos, kad poetas tapo nykstančia rūšimi. Šiai problemai skirta jo apmąstymų knyga *Išlikti gyvam (Rester vivant* ²⁷), kurios idėjas galėtume palyginti su garsiu Baudelaire'o eilėraščiu „Albatrosas“ (« L'Albatros »). Baudelaire'as akcentuoja poeto kančią, nesugebėjimą prisitaikyti, gyventi kaip visi, nes vaikščioti jam trukdo « ses ailes de géant »²⁸ (beje, šią idėją minėtoje knygoje savitai pakartoja ir Houellebecqas sakydamas, kad « Apprendre à devenir poète, c'est désapprendre à vivre »²⁹), o rašytojas atskleidžia poetų išlikimo pavojų, tikro bado grėsmę, nes leidėjui vis sunkiau išsiūlyti poezijos knygą – šiuolaikinis žmogus poezijos neskaito. Ši kupina kartėlio, ironijos ir netgi cinizmo esė tam tikra prasme yra autobiografinė: iš pradžių poeziją rašęs Houellebecqas kentė didžiulį skurdą, išgyveno įvairiausias atskirties nuo kitų formas, tačiau „nusileidęs į prozą“ tapo milijonieriumi. Šis milijonierius šiandien liūdnei konstatuoja, kad knyguose greitai išnyks jau ir taip menki poezijos skyreliai³⁰.

Išlikdamas Baudelaire'o poezijos gerbėju, savo kūriniuose rašytojas skaitytojui pasiūlo tam tikrą bodleriškųjų poetinių įvaizdžių moduliaciją, nes kartais kontrasto metodu jie iš pradžių paneigiami, paskui vėl prie jų grįžtama. Tokia slinktis nuo vienu prie kitų pastebima, kai Houellebecqas romane *Salos galimybė* vartoja jūros simboliką.

²⁷ Michel Houellebecq, *Rester vivant*, Paris : Flammarion, 1997, 9.

²⁸ „Milžino sparnai“. Žr. Baudelaire, 1964, 38.

²⁹ „Išmokti tapti poetu – tai nebemokėti gyventi.“ Žr. *Ten pat*, 11.

³⁰ Žr. Houellebecq, Lévy, 2008, 263.

²⁴ „Šis subtilus monstras“. Žr. *Ten pat*, 34.

²⁵ Noguez, 2003, 30.

²⁶ *Ten pat*, 24.

Naujųjų žmonių gyvenvietę palikusiam Danieliui 25 jūros radimas reiškia gyvenimą: kad išgyventų, jis turi maitintis druskos kapsulėmis. Tačiau po Didžiojo Išsausėjimo jūrą rasti sunku – daugybė jų išdžiūvusios, ir Danielius 25 temato „tarp balų smėlyje susidariusias negilias duobes, panašias į mažus kapus.“³¹ Jūros mirtis, dykyne pavirtę ištisi pasaulio plotai, Didžiosios Pilkos Erdvės dominavimas romano pabaigoje simbolizuoja dabartinės žmonijos išnykimą, jos gyvenimo pabaigą. Tačiau po ilgų klajonių, beveik netekęs vilties rasti jūrą, Danielius 25 vis dėlto vieną prieina. Pirmą kartą pamatęs jūrą („Priėjau tai, ką žmonės vadino jūra, ją vertino ne tik kaip didelę ramintoją, bet ir naikintoją, kuri sugrauzia, kuri švelniai nužudo.“³²), personažas pradeda geriau suprasti žmonių gyvenimą: paslaptinga, kupina gyvybės ir veržlumo jūra įkūnija begalybę, jos ilgesį, tačiau tuo pat metu destruktivią naikinančią jėgą, glūdinčią ir žmogaus prigimtyje. Pamatytoji jūra kelia asociacijas su bodleriškaisiais jūros įvaizdžiais³³, jos radimas po žemėje įvykusių kataklizmų – su neaiškia kitokio pasaulio ir kitokio žmogaus viltimi. Jį pasakotojas pavadina ateities žmogumi. Nei žmonės, nei naujieji žmonės klonai nepajėgūs išivaizduoti šių tobulų žmonių, tačiau Danielius 25 intuityviai supranta, kad naujojo pasaulio esmė bus dorovės įstatymas, nes nauja žmogaus kokybė pirmiausia suponuoja dorovės principų laikymąsi: „Tą akimirką (iš jokių ženklų negalėjai to numatyti) dvi debesų

³¹ Houellebecq, 2007, 382.

³² *Ten pat* 384.

³³ Eilėraštis « Homme et la mer » („Žmogus ir jūra“). Žr. Baudelaire, 1964, 46.

masės prasiskyrė ir vandenų paviršiuje sužėrėjo saulės spindulys. Iš karto prisimčiau dorovės įstatymo didžiąją saulę, kuri, kaip skelbia žodis, galų gale sušvis virš pasaulio.“³⁴

Taigi išdžiūvusios jūros simbolizuoja dabartinių žmonių nevykusio pasaulio išnykimą, o pačioje pabaigoje vis dėlto atrasta jūra – naujos kokybės pasaulio viltį. Iš pradžių paneigęs bodleriškosios jūros simboliką (kapais virtusi jūra), rašytojas vėl prie jos grįžta. Peršasi išvada, kad jo kūrybinėje koncepcijoje Ateities pasaulis bus ir poezijos pasaulis.

Baudelaire'o poetikos transformavimas naudojant kontrasto metodą pastebimas ir romano epizode, kur kalbama apie paskutinį menininko Vincento darbą, kurį jis pavadina „Meile“. 329 puslapyje cituojamas Baudelaire'o eilėraštis „Vargšų mirtis“ (« La Mort des pauvres ») Vincentą įkvepia sukurti akinamo baltumo ir šviesos instaliaciją, visiškai disonuojančią su niūriu socialinio pobūdžio Baudelaire'o eilėraščiu, kuriame vienintelė vargšų viltis ir vienintelis gėris yra mirtis, jos atėjimas. Mirties tapsmas gėriu iškalbingai byloja apie jų gyvenimo kraupumą. Vincento instaliacija – idealus pasaulis, visiškas „Vargšų mirties“ paneigimas, ne mirties, bet meilės triumfas, laiduojantis nemirtingumą. Niūrų pesimizmą transcenduojantis eilėraštis paskatina pozityviausias Vincento idėjas, virstančias antiteze pasaulio kraupumui. Blogiui priešpriešinamas Idealas.

Tad nors *splino* nuotaika romanuose atrodo vyraujanti (viskuo nusivylę, depresyvūs personažai), negalėtume teigti, kad

³⁴ Houellebecq, 2007, 385.

Houellebecqui nebūdingos *idealo* aspiracijos bodleriškoje blogio/gėrio dichotomijoje. Knygoje *Visuomenės priešai* rašytojas tvirtina, kad jam labai sunku apsieiti „be kokios nors mistikos“³⁵, knygoje *Laimės paieškos (La Poursuite du bonheur)*³⁶ sakosi esąs romantikas, kurį žavi grynai dvasinis polėkis, kai tarsi atsiskiriama nuo kūno. Šios daugiau poetams nei prozininkams būdingos idėjos implicitiškai atiskleidžia romanuose ir gali tapti esminiais jų supratimo vektoriais.

Kaip tik kritinis žvilgsnis į dabartinių žmogų ir jo sukurtą *splino* pasaulį, išimtinai materialistinės šio žmogaus minčių konsteliacijos, kurias rašytojas perteikia naudodamas humorą ir ironiją, įdomiai įsikomponuojančius į depresinės retorikos tekstus, ir suponuoja kitokios, „idealiosios“ būties ilgesį. Šį ilgesį perteikia ir utopinės romanų konfiguracijos, nors jų prasingumas ir nuvilia (*Elementariosiose dalelėse* ir *Salos galimybėje* paneigiami ne tik dabartiniai, bet ir naujieji žmonės, jų mechaniška egzistencija). Naujų, bet vėliau nuviliančių pasaulių kūrimas perša mintį, kad rašytojo idealas neturi aiškių kontūrų, gal tik intuityviai nujaučiamas, lyg nesama, bet viliojanti šalis arba perfrazuojant paskutiniojo romano pavadinimą – vis dėlto egzistuojanti *salos galimybė*. Sala suponuoja virtualią kitokio pasaulio, kuriame gera gyventi, nes jame viešpatauja meilė, galimybė; ši galimybė atitinka ne tik rašytojo, bet ir poeto Houellebecqo, visų poetų idealą. Ji priklauso ateities žmonėms, idealiajai poetinei abstrakcijai.

³⁵ Houellebecq, Lévy, 2008, 273.

³⁶ Michel Houellebecq, *La Poursuite du bonheur*, Paris: Flammarion, 2004.

Implicitiškai Houellebecqo idealas siejasi su Baudelaire'o, kurį Sigitas Geda taikliai pavadino „[...] amžinuoju Mistiku, taip ir nepatikėjusiu šiuo pasauliu“³⁷.

Schopenhauerio įtaka

Autoriaus kūryboje pastebėta tiek balzakiškoji, tiek bodleriškoji tematika susipina su vokiečių filosofo Schopenhauerio idėjomis, išdėstytomis veikale *Pasaulis kaip valia ir vaizdinys (Die Welt als Wille und Vorstellung)*³⁸. Houellebecqas šį vokiečių filosofą laiko savo dvasiniu mokytoju ir apie jo padarytą įtaką kūrybai yra ne kartą užsiminęs: « J'ai pris – cela n'est pas nouveau – le parti de Schopenhauer. »³⁹ Galime drąsiai teigti, kad garsiojo vokiečio idėjos yra svarbiausias rašytojo intertekstualumo šaltinis, teisingo kūrybos supratimo garantas.

Schopenhauerio filosofijai būdingas pasaulio sakralumo ir protingumo atmetimas, tad, kaip minėtosios knygos įvade teigia Arvydas Šliogeris, „jei Dievo nėra, jokios aukštesnės prasmės pasaulis ir žmogus neturi.“⁴⁰ Filosofo nuomone, šiame pasaulyje viešpatauja vien amžinai veržli ir akla valia, neturinti savaiminio tikslo, nes jos tikslas yra pats veržlumas. Nuolat verždamasi ši valia gyventi žmoguje be paliovos gimdo įvairius troškimus, kurie vienas kitą keičia, bet iš esmės lieka nepa-

³⁷ <http://stage.bernardinai.lt/straipsnis/2005-06-02-grozis-visada-buna-keistas>.

³⁸ Arthur Schopenhauer, *Pasaulis kaip valia ir vaizdinys*, iš vokiečių kalbos vertė ir įvadą parašė Arvydas Šliogeris, Vilnius: ALK Pradai, 1995.

³⁹ „Pasirinkau – ir čia nieko nauja – Schopenhauerio poziciją“. Žr. Houellebecq, Lévy, 2008, 179.

⁴⁰ Arvydas Šliogeris „Arthur Schopenhauerio filosofija“, Schopenhauer, 1995, 7–15.

sotinami, nes nesenkanti pats jų pagrindas arba šaltinis – visur esanti vitalinė energija, valia. Žmogaus kūnas tampa šios „valios gniūžulu“⁴¹, jos pačios kovos lauku – ji kupina žmogų draskančių prieštaravimų, kurie virsta svarbiausiu kančių žaizdu, nes atokvėpis po patenkinto noro labai trumpalaikis. Filosofo teigimu, šio pasaulio esmė yra kančia, nuolat kylanti dėl aklo valios gyventi veržimosi, žmoguje pasireiškiančio egoistinėmis paskatomis, nukreiptomis išsaugoti savąjį „aš“: „Todėl kiekvienas sau nori visko, nori viską turėti ar bent jau viskam viešpatauti, o tai, kas jam priešinasi, jis norėtų sunaikinti.“⁴²

Šios idėjos atsispindi ir Houellebecqo kūryboje (« Le monde est une souffrance déployée. »⁴³), kur personažai, šiuolaikinės kapitalistinės sistemos labirintuose besiblaškantys „valios gniūžulai“, desperatiškai bando ištrūkti iš kančios ir malonumo tandemo.

Houellebecqo žmogus – dažniausiai antiherojus, tipiška vidutinybė savo gyvenimiškais aspiracijomis ir puoselėjamais troškimais. Ji tarsi puikus filtras, sugeriantis kapitalistinės dominavimo galios siunčiamus įsakus, kuriais tampa įvairios reklaminės žinutės bei vaizdai, nuolat kviečiantys patirti malonumą ir vartojimo džiaugsmą. Šia įsakmiai brukamo malonumo kvintesencija rašytojo romanuose tampa seksas, iš esmės motyvuojantis personažų veiksmus. Seksualinis determinizmas būdingas tiek Tiseranui (*Kovos lauko išsiplėtimas*), tiek Briuno (*Elementariosios dalelės*), tiek

Danieliui 1 (*Salos galimybė*), tiek *Lansarotės* personažams. Šis į seksualinį malonumą kreipiamas gyvenimas iš esmės yra egocentriškas, darantis kalėjimo išpūdį, kurį susikuria uždara, „kito“ nepajėgianti priimti sąmonė. „Kitam“ visiškai abejingi personažai, nemokantys nei duoti nei pasiaukoti, patys save pasmerkia bevaisiam ir kankinamam uždaramui. Sąmoningai susikurtos asmeninio kalėjimo sienos atsiskleidžia kaip kraštutines formas pasiekusio vakarietiškojo individualizmo kritika. Personažai dūsta nuo savo pačių fantazmų, kamuojančių minčių tironijos.

Šitaip Houellebecqo prozoje didžioji vakarietiška vertybė – individuali laisvė, pavirsta tikra vienatvėje išgyvenama kankyne, begaliniu nuoboduliu, kurį kartkartėmis praskaidrina trumpalaikis malonumas.

Tad negatyvūs rašytojo personažai dažnai atsiskleidžia ir kaip mums įprastų humanistinių vertybių paneigimo atspindžiai. Personažų netikėjimas vadinamosiomis vertybėmis taip pat iš dalies paaiškina jiems būdingą nelaimėlišką malonumų obsesiją, laisvės kaip kančios išgyvenimą, sociologų konstatuotą vakarietiškojo humanizmo krizę.

Houellebecqo kūrybos tyrėjas Benjaminas Verpoortas, kalbėdamas apie rašytojo personažus, teigia: « Son univers littéraire est peuplé d'une foule grisâtre de personnages moroses regardant dans le vide qui les entoure; une masse de frustrés, qui dépérissent faute d'espoir et d'humanité. »⁴⁴

⁴¹ *Ten pat*, 10.

⁴² Schopenhauer, 1995, 461.

⁴³ „Pasaulis yra visa apimanti kančia.“ Žr. Houellebecq, 1997, 9.

⁴⁴ „Jo literatūrinis pasaulis apgyvendintas pilkos niūrių personažų, žiūrinčių į juos supančią tuštumą, minios; daugybė frustruojančiųjų, kurie lėtai nyksta neturėdami jokios vilties ir žmogiškumo.“ Žr. Clément, Wesemael, 2007, 312.

Tai, kad dauguma rašytojo personažų – vidutinybės, netgi vien apie save mąstančios menkystos, taip pat sutampa su vokiečių filosofo pažiūromis apie egoizmą kaip gamtiškumo savybę, valios gyventi apraišką. Kuo stipresnė valia gyventi, tuo didesni vidiniai prieštaravimai, tuo didesnė kančia ir, priešingai, valios neigimas gali laiduoti bent jau pakenčiamą gyvenimą, sumažinti kančias, netgi suteikti ramybę. Tačiau, filosofo nuomone, absoliučiai daugumai žmonių jis nėra būdingas, nes juos valdo zoologinis egoizmas ir blaškymasis, kai malonumų vaikymąsi keičia psichologinis skausmas ir nuolat jaučiamas nepasitenkinimas, rūpestis, nuobodulys: „gyvenimas [...] savo esme yra įvairiapusiška kančia ir visiška blogybė“⁴⁵, tad žmogui būtų geriau iš viso negimti.

Fikcinės rašytojo vidutinybės, tarytum iliustruodamos šį negimimo postulavimą, atmeta bet kokią palikuonių turėjimo galimybę arba jų atsiradimą suvokia kaip klaidą. *Salos galimybėje* kalbėdamas apie savo sūnų Danielius I teigia: „Paprasčiausiai jis ir aš buvome žmonės, kurių neturėjo būti“⁴⁶ (rašytojas kursyvu paryškina personažo nuosprendį gyvenimui). „Žmonijos šnipu“ save vadinantis Danielius I panašias nuostatas taiko visai nuo egoizmo dūstančiai kartai. Tokį personažų požiūrį į palikuonių turėjimą motyvuoja nihilizmas kaip egoistiško malonumų ieškojimo ir patiriamų kančių samplaika, noras nutraukti kartų kartas siejančią gyvenimo beprasmiškumo grandinę.

Houellebecqo kuriamas pasaulis atrodo visiškai desakralizuotas, skendintis

beprasmybėje. Aklas personažų valios veržlumas pasireiškia fokusuote į seksą, tampantį gyvenimo tikslu. Schopenhauerio filosofijoje valios gyventi apoteozė taip pat yra lytinis aktas: „Kaip ryžtingiausias ir galingiausias gyvenimo teigimas, lytinis potraukis pasireiškia ir tuo, kad nuo gamtos nenuotolusiam žmogui, kaip ir gyvuliui, jis yra galutinis tikslas, aukščiausias gyvenimo taškas.“⁴⁷

Rudžio, Briuno, Tiserano seksualinės obsesijos puikiai iliustruoja šią Schopenhauerio valios gyventi apoteozę. Briuno *Elementariosiose dalelėse* yra visiškai užvaldžiusios sekso paieškos; jo gyvenimo drama – amžina seksualinė frustracija. Personažai yra tarsi supančioti savojo kūniškumo, akli tikrajam pasaulio esmės pažinimui, jiems nebūdingos dvasinės išvalgos arba, kalbant Schopenhauerio žodžiais, intuityvusis pažinimas. Tamsa, temdanti jų akis, leidžia matyti tik medžiaginius pasaulio kontūrus, Houellebecqo personažų atveju – jaunų moterų kūnus. Vergavimas kūnui suponuoja vergavimą kančiai, beveik nenutrūkstamam jos srautui. Kančia, išgyvenama tik kūniškame lygmenyje, dažniausiai nei apvalanti, nei dvasiškai gydanti, atrodo niūri ir buka, savąją kvintesenciją pasiekianti savižudybėje. Beveik visi Houellebecqo personažai nusižudo: Mišelis *Platformoje*, Tiseranas *Kovos lauko išsiplėtime*, Izabelė, Danielius I *Salos galimybėje*. Schopenhauerio teigimu, savižudybė yra galingas valios teigimas, o ne neigimas, kaip galėtume pamanyti, nes „savižudis trokšta gyvenimo, jis nepatenkintas tik sąlygomis, kuriomis gyvenimas

⁴⁵ Schopenhauer, 1995, 450.

⁴⁶ Houellebecq, 2007, 256.

⁴⁷ Schopenhauer, 1995, 458.

jam duotas.⁴⁸ Aklos valios gyventi veržimasis, pasireiškiantis kūno geismais ir nepalankių aplinkybių sankaupa, pagimdo tokią didžiulę kančią, kad kūnas sunaikina save patį. Filosofo „Majos šedevru“ pavadinta savižudybė atsiskleidžia kaip „rėksmingiausia valios gyventi prieštaravimo pačiai sau išraiška.“⁴⁹ Houellebecqo personažai patvirtina šiuos Schopenhauerio teiginius: jie dažniausiai nusižudo nusivylę pasauliu, kuris nebegali jiems duoti jaunystės malonumų, jauno kūno patiriamų seksualinių džiaugsmų. Kūno senėjimas jiems tolygus visa apimančiai gyvenimo baigties kančiai, kuri tampa nebeapakeliamą. *Salos galimybėje*, beje, prisimindamas Schopenhauerį, Danielius 1 samprotuoja: „Kai dingsta seksualinis instinktas, rašė Šopenhaueris, tikrasis gyvenimas baigiasi. Viena jo metafora pasibaisėtina žiauri: „Žmogaus gyvenimas panašus į teatro spektaklį, kurio pradžioje aktoriai gyvi, o pabaigoje vaidina tais pačiais drabužiais aprenkti automatai.“⁵⁰ Toks personažų požiūris demonstruoja visišką susitapatinimą su kūnu, nes prasidėjęs kūno nykimas reiškia gyvenimo prasmės praradimą. Jie nemėgina įveikti šios savo kančios, peržengti vadinamojo vidurio amžiaus krizės laikotarpio, nes kūno gyvenimas suprantamas kaip tikrasis gyvenimas ir jį simbolizuoja tik jaunystė. Ši savižudžio prievarta prieš save patį perteikia ir jo nešiojamą vidinę tamsą, didžiulį egoizmą, lemiantį kančios dydį. Vidinis niekingumas suponuoja gyvenimo fiasko, nes kūniškų iliuzijų skraistė uždengia bet kokį vidinį regėjimą. Vokiečių

filosofo nuomone, šitaip pasireiškia amžinasis teisingumas: „jeigu žmonės apskritai nebūtų tokie niekingi, jų likimas apskritai nebūtų toks tragiškas“⁵¹. Rašytojo personažai taip pat panašūs į apgailėtinas žmogystas, kurios, viena vertus, kenčia nuo savo menkystės, kita vertus, yra vartotojų sistemos aukos, automatiškai sugeriančios siunčiamus viešuosius diskursus, orientuotus vien į jaunystės kultą, gražių kūnų vartojimą. Taip Briuno *Elementariosiose dalelėse* neišdrįsta gyventi su savo invalide tapusia mylimąja, ir ji vėliau nusižudo.

Abiem autoriams bendras pesimistinis požiūris į žmogų ir pasaulį sietinas su išskirtiniu tiesos kalbėjimo imperatyvu, kaip pirmojo *Pasaulio kaip valios ir vaizdinio* leidimo pratarmėje teigia filosofas, „gyvenimas trumpas, o tiesa veikia toli ir gyvena ilgai: bylokime tiesą.“⁵² Houellebecqui taip pat labai svarbi tiesos problematika: « La vérité est scandaleuse. Mais, sans elle, il n'y a rien qui vaille. »⁵³ Skandalingas ir atviras tiesos postulavimas rašytojo kūryboje atsiskleidžia kritikuojant šiuolaikinę išsivysčiusią visuomenę. Knygoje *Išlikti gyvam*, kurią kai kurie kritikai aiškina kaip Houellebecqo literatūrinį manifestą, jis išdėsto savo kūrybinį metodą (knygos paantraštė ir yra *Metodas*), kuriančiojo „aš“ požiūrį į visuomenę:

Toute société a ses points de moindre résistance, ses plaies. Mettez le doigt sur la plaie, et appuyez bien fort. Creusez les sujets dont personne ne veut entendre parler. L'envers du décor. Insistez sur la maladie, l'agonie, la laideur. Parlez de la mort, et de l'oubli. De la

⁴⁸ *Ten pat*, 547.

⁴⁹ *Ten pat*, 547.

⁵⁰ Houellebecq, 2007, 178–179.

⁵¹ Schopenhauer, 1995, 487.

⁵² *Ten pat*, 26.

⁵³ „Tiesa yra skandalinga. Tačiau be jos niekas neturi vertės.“ Žr. Houellebecq, 1997, 27.

jalousie, de l'indifférence, de la frustration, de l'absence d'amour. Soyez abjects, vous serez vrais.⁵⁴

Houellebecqo aprašoma kapitalistinė visuomenė visiškai skiriasi nuo mums įprastų ideologinių sistemos klišių, nusal-dintų reklaminių vaizdelių. Ji atrodo priė-jusi aklavietę, išiekvėjusi savo potencialą, tapusi inertiška, ciniška, tesugebanti di-džiuliais kiekiais gaminti frustruojančius neurotikus ir šizoidus, nes žmogus joje re-dukuojamas iki paklausos ir pasiūlos me-chanizmo, kitų akyse virtęs preke.

Pirmajame romane *Kovos lauko išsi-plėtimas* Houellebecqas rutulioja mintį, kad rinkos santykiai jau persmelkę ir inty-miąją, seksualinę, žmonių gyvenimo sritį. Panaši – seksualinio turizmo – tematika būdinga ir *Platformai. Elementariosiose dalelėse* autoriaus nihilizmą įkūnija du pa-grindiniai personažai, netikri broliai Briuno ir Mišelis, tarpusavyje tarsi jungiantys sekso ir mirties temas (Briuno serga sek-sualine obsesija, Mišelis – mokslininkas genetikas, nuolat mąsto apie žmogaus gy-venimo absurdiškumą ir bando sukurti nuo tragiškos baigties išlaisvintą „geresnės ko-kybės“ žmogaus kloną). *Salos galimybėje*, kuri suvoktina kaip *Elementariųjų dalelių* tęsinys, šie klonai jau sukurti ir gyvena žinodami esą nemirtingi, tačiau šis nemir-tingumas taip pat absurdiškas, nes jame nėra laimės. Romanuose *Elementariosios*

⁵⁴ „Kiekviena visuomenė turi savo silpnąsias vie-tas, savo žaizdas. Dėkite pirštą ant žaizdos ir gerai pa-spauskite. Nagrinėkite temas, apie kurias niekas nenori kalbėti. Išvirkščiokite dekorą pusė. Akcentuokite ligą, agoniją, bjaurumą. Kalbėkite apie mirtį ir apie užmarštį. Apie pavydą, abejingumą, frustraciją, meilės nebuvimą. Būkite nešvankus, jūs būsite tikras.“ Žr. Houellebecq, 1997, 26.

dalelės ir *Salos galimybė* pabrėžiama min-tis, jog būtina sukurti naują žmogų, geriau-siai ir atspindi Houellebecqo šiuolaikinės Vakarų visuomenės saulėlydžio viziją, jos išsieikvojimą. *Kovos lauko išsiplėtimo* pasakotojo parašytame politiniame pamf-lete drąsos pasisėmusi ir nevilties kupina šimpanzė išrėžia: « De tous les systèmes économiques et sociaux, le capitalisme est sans conteste le plus naturel. Cela suffit à indiquer qu'il devra être le pire. »⁵⁵

Tiek dalies skaitytojų, tiek dalies kriti-kų nihilizmu dažnai kaltinamas rašytojas, literatūros tyrėjo Noguezo⁵⁶ nuomone, yra suvoktinas ne kaip nihilistas, o kaip nau-jasis moralistas, kritikuojuantis dėl pinigų etiką pamynusios ateistinės materialistinės visuomenės vartojimo imperatyvus (roma-nuose daugiausia pabrėžiamas vartojamasis požiūris į seksą), sąmoningai skatinančius paskęsti vartojime. Šiuolaikinis pasaulis rašytojui atrodo kaip didžiulis prekybos centras. Jis žmogui kelia daugybę vienas kitam prieštaraujančių ir vienu metu už-plūstančių troškimų, kurie jį metodiškai gniuždo, nes nuolat auga⁵⁷. *Elementario-siose dalelėse* žmonėms primetamą besaikį vartojimą Houellebecqas apibūdina kaip neatsiejamą nuo sistemos funkcionavimo, konkurencinės kovos palaikymo; nuolat augantys troškimai užtikrina jos tęstinumą, paralyžiuodami, o kartais ir visiškai prarydami žmonių gyvenimus. Iš reklamos aukštybių skleidžiamų norų gausa taip pat suponuoja « un certain manque de person-

⁵⁵ „Iš visų ekonominių ir socialinių sistemų kapi-talizmas, be jokių abejonių, yra pati natūraliausia. Šito visiškai užtenka, kad konstatuotum, kad ji turi būti ir pati blogiausia.“ Žr. Houellebecq, 1994, 124–125.

⁵⁶ Noguez, 2003, 160.

⁵⁷ Houellebecq, 1997, 49.

nalité, perceptible chez chacun.»⁵⁸ Robotizuoti vartotojai nepajėgūs kurti autentiškų žmonių santykių ir juos galutinai sunaikina kapitalistinės konkurencijos spąstai. Houellebecqas moralistas polemizuoja su oficialiais diskursais apie nepaliamamą tarpusavio varžybų naudą, įtaigiai parodydamas jų esmę – amžiną gyvulio gyvenimui prilygstančią kovą dėl išlikimo, kuri viską – meilę, draugystę, bendravimą – paverčia preke. Konkurencingumu grindžiami prekiniai žmonių tarpusavio santykiai išryškėja kaip svarbi egzistencinės negalios priežastis, tirauzuojanči neurozes ir frustracijas. Houellebecqo personažai gyvenime jaučiasi sutrikę ir nelaimingi, nuolat mėginantys įveikti beviltiškas psichologines būsenas.

Kaip priešnuodį šiam beprasmiškam, niekingam, kančios konvulsijų tampo- mam, susvetimėjusiam pasauliui tiek Schopenhaueris, tiek Houellebecqas siūlo žmogiškos užuojautos idėją. Schopenhaueris šią idėją yra perėmęs iš Rytų religinės filosofijos, Vedų ir Upanišadų, padariusių didelę įtaką jo filosofijai. Jam „bet kokia meilė yra užuojauta“⁵⁹. Houellebecqui moralistui užuojauta yra etikos esmė, svarbiausia žmogiškumo apraiška: « [...] et si la compassion venait à disparaître ? Et bien je crois que l’humanité disparaîtrait à son tour. Et que la disparition de cette humanité-là serait plutôt une bonne chose.»⁶⁰ Užuojauta jo kūryboje dažniausiai atsiskleidžia kaip reakcija į kito, gyvūno ar

žmogaus, kančią. Michelis *Elementario- siose dalelėse* jaučia užuojautą Anabelei, Danielius 1 ir Danielius 25 – šuniui Fok- sui (egocentiški personažai dažniausiai atjaučia ne žmones, bet šunis). Skaitytojas Houellebecqo niekingiesiems jaučia užuo- jautą, kuri kyla iš meniškai atskleisto jų bi- ologinio ir socialinio determinizmo. Kan- čia šiuo atveju tampa visas gyvas būtybes vienijančiu elementu skausmo perpildyta- me pasaulyje: kiekvienas, kuris kenčia, jau vien dėl to vertas užuojautos.

Užuojauta antiherojams siejasi su Scho- penhauerio požiūriu, išdėstytu jaunystėje rašytame laiške motinai, kuriame jis kalba apie užuojautos angelą, žemės nelaimė- liams/netikėliams meldžiantį dieviškosios gėlės, nes dangus jiems užvertas⁶¹.

Išvados

Apibendrinami galime sakyti, kad visus mūsų nagrinėtus autorius, turėjusius įtakos Houellebecqo kūrybai, vienija labai pana- šios pesimistinės pasaulio vaizdinio idė- jos, suponuojančios troškimų ir geidulių, nuobodulio, egoizmo, vienatvės, kančios apraiškas žmogaus gyvenime. Gyvenimo beprasmiškumo, dramatinio akcentavi- mas atsiskleidžia kaip šio pasaulio atmeti- mo tendencija, vaisinga jo kritika, per es- tetinį išgyvenimą skatinanti suabejojimo / keitimosi vektorius skaitytojų sąmonėse. Schopenhauerio įtaka šioje kūryboje išryš- kėja kaip stipriausia, nes idėjinių paraleliz- mų tarp Houellebecqo ir Schopenhauerio pastebėta daugiausia, jie atrodo svarbiausi, geriausiai atspindintys rašytojo kūrybos esmę, dažnai perskaitomi *à la lettre*.

⁵⁸ „Kiekviena pastebimą individualybės trūkumą“. Žr. *ten pat*.

⁵⁹ Schopenhauer, 1995, 516.

⁶⁰ „[...] o jei užuojauta visiškai išnyks? Na, tada, manau, išnyks ir žmonija. Ir tokios žmonijos išnykimas greičiausiai bus geras dalykas.“ Žr. Houellebecq, Lévy, 2008, 180.

⁶¹ Арсений Гулыга, Искра Андреева, *Шопенгау- эр*, Москва: Молодая гвардия, 2003, 14.

L'INTERTEXTUALITÉ DANS L'ŒUVRE DE MICHEL HOUELLEBECQ

Inga Litvinavičienė

R é s u m é

L'article vise à élucider l'intertextualité dans l'œuvre de Michel Houellebecq où on retrouve plusieurs traces des textes antérieurs. L'écrivain se dit le grand lecteur qui n'hésite pas d'interpréter, critiquer, polémiquer avec ses prédécesseurs. L'analyse proposée met l'accent sur les liens intertextuels avec Balzac, Baudelaire et Schopenhauer qui s'avèrent très importants dans la compréhension de l'œuvre houellebecquienne.

Balzac et Houellebecq se rejoignent sur la conception « zoologique » de l'être humain. Ce côté animalier est présenté chez Houellebecq comme déterminé par la structure physiologique et psychique de l'homme. Les deux auteurs ont également la vision pareille sur la société, son déclin, la tyrannie de l'argent. Les personnages houellebecquiens évoquent parfois, dans leurs propos, les êtres fictifs de la Comédie Humaine, tissant ainsi les parallélismes éloquents des vies.

Dans les textes houellebecquiens on retrouve

également l'influence baudelairienne qui se voit dans les motifs de la solitude, de la souffrance, de l'ennui, dans le sentiment de l'étrangeté. Cette thématique du *spleen* rejoint celle de *l'idéal* qui prend de la configuration dans la possibilité de la création du monde nouveau, dépourvu de la souffrance humaine.

Les œuvres houellebecquiennes sont surtout imprégnées des idées de Schopenhauer exposées dans son livre *Le Monde comme volonté et comme représentation*. Schopenhauer est considéré par Houellebecq comme le maître spirituel. Les deux auteurs partagent la vision pessimiste, voire nihiliste du monde, centrée sur la prédominance de la souffrance. Le concept schopenhauerien de la volonté révèle l'origine d'un manque que les humains ne peuvent jamais satisfaire. Ce manque-là est bien présent chez Houellebecq dont les personnages sont constamment terrorisés par les désirs contradictoires, porteurs de la déchéance physique et morale.

Gauta 2010 05 31

Priimta skelbti 2010 06 09

Autorės adresas:

Vokiečių ir prancūzų filologijos katedra
Vytauto Didžiojo universitetas
Donelaičio g. 58, LT-44248 Kaunas
El. paštas: ilitvinaviciene@yahoo.fr